

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת ויצא: על ראש הגג

חסידי אמשינוב, שבית הכנסת שלהם היה ממוקם בבניין דירות, נדהמו לגלות שהדייר בקומה מעל בית הכנסת החליט למקם את בית הכיסא שלו מעל מקום ארון הקודש, זאת כדי למנוע מהמתפללים לקיים את התפילה. מה יעשו המתפללים?

האם מותר להתקין על גג בית הכנסת פאנלים סולריים, או אנטנה לקליטה אלחוטית?

בית-כנסת נקרא 'מקדש מעט', אך האם יש לו את כל הדינים שנהגו במקדש?

בדברי חז"ל¹ נערכה הבחנה בין גג העזרה שאין בו קדושה לגג ההיכל שקדוש בקדושת ההיכל.

האם גג בית-הכנסת הוא כגג העזרה, ואין בו קדושה, או כגג ההיכל שיש בו קדושה?

הרב מאיר מרוטנבורג² הסתפק בשאלה זו, ודבריו השתקעו בשולחן ערוך:

יש לזוהר מלחשתמש בעלייה שעל גבי בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם. ושאר תשמישים,

יש להסתפק אם מותר להשתמש שם.³

בעוד השולחן ערוך מסתפק בדין זה, הרמב"ם הכריע, כאשר נשאל האם מותר לגור בדירה הממוקמת מעל בית-הכנסת?

וזו תשובתו:

יכול לדור בבית, אבל המקום אשר על ההיכל לא, ואינו יכול לישון שם ולא להניח כלי מלאכתו. אבל בשאר

הבית יעשה כרצונו.⁴

לדבריו, גג בית-הכנסת הוא כגג העזרה שלא התקדש ולכן ניתן להשתמש בו כרצונו לכל שימוש, אך אין להשתמש במקום שהוא מעל ארון הקודש. מהיכן למד הרמב"ם שהאיסור הוא לגור רק מעל ארון הקודש?

בפרשת השבוע מתואר שיעקב אבינו התעורר משנתו בבהלה, שכן המקום עליו נם הוא בית אלוקים:

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם... וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא... וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי. וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה נִּזְכָּר הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם.⁵

את הדברים ביאר הרב אהרון ווירמש⁶, שיעקב שכב במקום המכוון כלפי שער השמים, "שמכוון כנגד מקדש שלמעלה" ומשום שהמקדש שלמעלה תופס קדושתו ממקומו בשמים ועד לארץ, נמצא שיעקב שכב במקום המכוון כנגד קדושת המקדש שלמעלה. לפי ביאור זה, מסביר הרב ווירמש את דעת הרמב"ם שאסור לשכב בדירה שתחתיה נמצא מקום ארון הקודש, משום שקדושתו עולה למעלה.

החיד"א כתב שיש להכריע כדעת הרמב"ם, שכן אם המהר"ם מרוטנבורג היה רואה את תשובת הרמב"ם, היה חוזר בו ומתיר לגור מעל בית הכנסת ורק לא מעל ארון הקודש, כדעת הרמב"ם:

אילו מהר"ם היה רואה תשובת הרמב"ם היה חוזר בו ולא היה ספק בידו והוה שרי לשכב כל שאינו על גבי

ההיכל. ונראה פשוט, דאי מרן ז"ל עיניו יחזו תשובת הרמב"ם הנזכר היה קובע הלכה כמותו.⁷

¹ פסחים (פה ע"ב-פו ע"א).

² מרדכי (שבת פ"א רמז רכח).

³ שולחן ערוך (או"ח סימן קנא סעיף יב).

⁴ שו"ת הרמב"ם (פאר הדור סימן עד).

⁵ בראשית (כח, יא-יז).

⁶ מאורי אור (ח"ד דף לו ע"ב). הובאו דבריו גם באורחות חיים (ספינקא, או"ח סוף סימן קנא).

⁷ שו"ת חיים שאל (ח"א סימן נו).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

בעיסוקו בהלכות בית-הכנסת, מעיד הרב דוד הלוי סגל, בעל ה"ט"ז, על מעשה נורא שקרה לו:

אני בילדותי הייתי דר בקהילת קודש קראקא עם בני ביתי בבית מדרשי שהיה למעלה מבית הכנסת ונענשתי הרבה במיתת בני ותליתי בזה.⁸

לדבריו, האיסור לגור מעל בית-הכנסת אינו משום שהג התקדש בקדושה כלשהיא, אלא משום שבדירה יש תשמישים של ביזיון המונעים מהתפילה לעלות לשמיים, כלשונו: "דבר המאוס יפסיק את התפילה של בית-הכנסת לעלות למעלה לשמים". מגורים מעל בית-כנסת, הכרוכים בשימושי גנאי, מונעים את עליית התפילה מבית-הכנסת אל השמיים. וכאן הוא משלב את הנימה האישית והמצערת: "אני בילדותי הייתי דר בקהילת קודש קראקא עם בני ביתי בבית מדרשי שהיה למעלה מבית הכנסת ונענשתי הרבה במיתת בני ותליתי בזה".

הפוסקים דחו את טענתו מסיבות שונות. לדוגמה, החיד"א⁷ טען שהט"ז נענש כי יתכן וישן מעל מקום ארון הקודש, דבר הנאסר גם לדעת הרמב"ם, כפי שהתבאר.

בנוסף, ההנחה של הט"ז שהתפילה עולה בקו ישר מהמתפלל לשמים אינה הכרחית, כפי שציין הרב אריה צבי פרומר⁹ בתשובתו לקהילת חסידי אמשינוב, שבית-הכנסת שלהם היה ממוקם בבנין דירות, וכאשר אחד הדיירים התנגד לכך הוא מיקם את בית-הכיסא שלו מעל בית-הכנסת. החסידים הביעו את חששם שמא תפילתם אינה עולה לשמים, כדברי הט"ז.

על כך השיב להם הרב פרומר שאין התפילה עולה בקו ישר:

הרי העולם ככדור וכן השמיים מסבבים את הארץ ככדור, ומאין הרגלם דתפילה עולה לשמיים דרך ראשו דווקא. ותו, דצריך לכוון ליבו בתפילה נגד ארץ ישראל... וילפינן מדכתיב והתפללו אליך דרך ארצם וא"כ התפילה הולכת תחילה לארץ ישראל ומשם לקודש הקודשים ומשם לקודש הקודשים של מעלה. וא"כ, אין התפילה צריכה לעבור דרך עלייה שעל גבו.

מעבר לדיון בקדושת גג בית הכנסת ודרך עליית התפילה למרום, מבואר בדברי חז"ל¹⁰ שאין להגביה בתים מעל בית-הכנסת, כלומר בית-הכנסת צריך להיות המבנה הגבוה ביותר בעיר. טעם דין זה הוא משום כבוד בית-הכנסת, שנאמר "לְרִמָּם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ"¹¹, היינו שיש להגביה את בית-הכנסת מעל הבתים. א"כ, גם אם נכריע שאין קדושה בגג בית-הכנסת עדיין לא נוכל לגור מעליו כי בכך אנו מגביהים מבנה מעליו.

בעיר באר שבע קבעו רבני העיר שאין להתקין אנטנה סלולארית על גג בית הכנסת, שכן אסור לבנות דבר גבוה יותר מבית הכנסת.¹² אולם דבריהם קשים, שכן האיסור הוא להגביה בתים שיש בהם דיורים ומשתמשים בהם שימושי גנאי, אך אין איסור להגביה מעל בית הכנסת דברים שאין בהם דיורים של גנאי כגון מגדלים¹³ או אנטנה סלולארית שאין בה שימוש קבוע של גנאי.

אכן היה ניתן לאסור התקנת אנטנה כזו משום שגג בית הכנסת קדוש, כפי שראינו.

בתקופה האחרונה רבים הם האנשים שמנצלים את גג ביתם להתקנת פאנלים סולאריים, האם מותר להתקין אותם על גג בית הכנסת?

אמנם ראינו שיתכן וגג בית הכנסת התקדש בקדושת היכל כמו בבית המקדש, אך גם בבית המקדש היה ניצב על גבי ההיכל 'כליה עורב', היינו מסמרים חדים¹⁴ או דמות דחליל¹⁵ כדי להפחיד את העופות לשהות על גג ההיכל, ללכלך אותו או להשליך דבר טמא לתוך המקדש. כיצד הותר להניח דברים אלו על גג ההיכל שהתקדש בקדושת המקדש?

⁸ ט"ז (אוי"ח סימן קנא ס"ק ד).

⁹ שו"ת ארץ צבי (ח"א סימן לא).

¹⁰ שבת (יא ע"א).

¹¹ עזרא (ט, ט).

¹² שו"ת באר אליהו (ח"ג או"ח סימן כג); חגים וזמנים (דרעי, ח"א עמוד רנב הערה 62).

¹³ שבת (יא ע"א); מרדכי (שבת פ"א רמז רכח), בשם מהר"ם מרוטנבורג.

¹⁴ רש"י (מנחות קז ע"א ד"ה כליה).

¹⁵ ערוך (ערך כל).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

התשובה היא, שמותר להניח דבר הנעשה לצורכי בית המקדש על גג ההיכל. ואכן, התיר הרב אברהם דוד וואהרמן מבוטשאטש¹⁶ לאחסן בעליית גג בית הכנסת עצים להסקה בימות החורף, משום שהם נועדו לצורכי בית הכנסת. לאור זאת ניתן להתיר התקנת פאנלים סולאריים שבית הכנסת נהנה מהחשמל המופק מהם באופן ישיר,¹⁷ אך אין להתיר התקנת פאנלים סולאריים כאלו שהחשמל עובר לרשת הכללית ובית הכנסת מקבל תשלום על כך.

¹⁶ אשל אברהם (סימן קנא סעיף יב ד"ה מלהשתמש).

¹⁷ הרב רא"ם הכהן (שבת בשבתו, ה' בניסן תשע"ד - <https://www.zomet.org.il/?CategoryID=160&ArticleID=7224>).